

Bepaald geen kleine opgave

Door Maarten
ter Huurne

De sociale kanten van de energietransitie zijn van even groot belang als de technische aspecten ervan en verdienen minstens zoveel aandacht. Sociaal werkers hebben daarin een prominente rol, betoogt onderzoeker Maarten ter Huurne.

Ons klimaat heeft de afgelopen jaren een sterke verandering ondergaan. Volgens het IPCC is het de laatste honderddertig jaar wereldwijd 1 graad warmer geworden en in Nederland zelfs

1,7 graad (IPCC, 2018). Wereldwijd is er daarom besloten om de opwarming van de aarde tegen te gaan en afspraken daarover zijn in 2015 vastgelegd in het Klimaatakkoord van Parijs. De Nederlandse regering heeft deze afspraken vertaald in een klimaatwet waarin de ambitie is vastgelegd om de CO₂-uitstoot voor 2030 met vijftig procent te hebben verlaagd ten opzichte van 1990.

Hoewel deze akkoorden op macroniveau zijn gesloten, hebben ze grote gevolgen voor burgers. Een van de meest besproken gevolgen is dat we 'van het gas af' moeten. Kort door de bocht wordt dit ook wel aangeduid als 'de energietransitie'. Met deze term wordt bedoeld op de overgang naar een duurzaam energiesysteem waarin zo weinig mogelijk CO₂ wordt uitgestoten (Sociaal Cultureel Planbureau, 2021). Dit betekent onder meer dat we van fossiele brandstoffen (gas, olie en kolen) moeten overschakelen naar duurzamere varianten (bijvoorbeeld wind, zon en geothermie). De energietransitie is daarmee één van de grootste veranderingen die ons land de komende decennia zal ondergaan. Alle acht miljoen huishoudens en 1.8 miljoen bedrijven zullen moeten omschakelen van gas naar een alternatieve warmtebron (ministerie van Economische Zaken en Klimaat, 2019).

Grote ingrepen

De overgang naar een ander energiesysteem is dus bepaald geen kleine opgave: die vergt grote ingrepen in de eigen wijk en woning en vereist wellicht ook hoge eigen investeringen. Als alle woningen van het aardgas af moeten, betekent dat voor burgers onder meer langdurige overlast: er moeten immers nieuwe leidingen gelegd moeten worden als we collectief overstappen op groen gas of waterstof (TNO, z.d.). De overheid zal woningeigenaren stimuleren om hun woning zoveel mogelijk te verduurzamen. Dat brengt extra investeringen met zich mee. Waar verhuurders verduurzamingsmaatregelen doorbelasten, zal dat voor huurders gevolgen hebben, bijvoorbeeld in de vorm van een huurstijging. Om te bewerkstelligen dat de energietransitie van onderaf wordt omarmd, zijn draagvlak, participatie en een door burgers ervaren gevoel van eigenaarschap van het grootste belang (TNO, z.d.) en voorwaardelijk om burgers regie te laten behouden over de veranderingen in hun eigen leefomgeving. En laten dat – draagvlak, participatie en eigenaarschap – nu precies de elementen zijn waarin sociaal werkers een belangrijke rol kunnen vervullen.

Prominent

Sociaal werkers kunnen er in hoge mate aan bijdragen dat de energietransitie een succes wordt. Paul Vlaar pleit in 'Energietransitie: ertegenaan met opbouwwerk' (2019) voor een prominente rol van sociaal werkers bij de energietransitie. In aanvulling daarop geef ik hieronder vier suggesties voor

Foto: Jerrel Oron

Versa Welzijn in Weesp combineert een energieplacemat met koffie en koek

het in goede banen leiden van de sociale kant van de energietransitie. Ook ga ik verder in op de rol van de sociale professional bij de energietransitie. Mijn ideeën hierover zijn gebaseerd op vakliteratuur en op de eerste resultaten van een tweejarig praktijkgericht onderzoek vanuit het Kenniscentrum Sociale Innovatie van de Hogeschool Utrecht. Dit onderzoek heeft als doel om eigenaarschap bij de energietransitie te stimuleren. Het wordt uitgevoerd in de gemeenten Soest en Weesp, in samenwerking met diverse partners: bewoners, Hogeschool Utrecht, gemeenten, welzijnsinstellingen en woningcorporaties.

Vier suggesties

Behandel de energietransitie als een integraal vraagstuk

De energietransitie speelt zich af in wijken, buurten en woningen en is vanzelfsprekend nergens het enige sociale vraagstuk dat om aandacht vraagt. Er is vaak een heel web van zaken die een oplossing behoeven en de energietransitie is daar maar één van. De transitie wordt daarbij door sommige bewoners als niet urgent beleefd (Motivaction, 2019). De deadline die gesteld is op 2050 is nog heel ver weg en dit roept bij sommige burgers een 'wie dan leeft, wie dan zorgt'-houding op. Andere kwesties ervaren zij als urgenter. Zo zijn in de wijk Smitsveen in Soest schuldenproblematiek, leefbaarheid van de eigen flat en jongerenoverlast prangende problemen. Hoe daar nog ooit tussen te komen met de energietransitie?

Een manier om dat te doen is door gebruik te maken van zogenaamde 'koppelkansen' (Edelenbos & van Buuren, 2019). Koppelkansen creëren is leefbaarheidsvraagstukken die spelen in een wijk met elkaar koppelen. Door verschillende kwesties onderling te verbinden, kan het ene vraagstuk meeliften op het succesvol oplossen van het andere.

Zo is bijvoorbeeld de sociale cohesie in een wijk te versterken door er activiteiten te organiseren die óók het bewustzijn voor duurzaamheid vergroten. Versa Welzijn bijvoorbeeld, gaat in Weesp met een bakfiets door de wijk en combineert koffie en koek met het invullen van een 'energieplacemat' en gesprekken over duurzaamheid. Bewoners komen zo met elkaar in contact én de energietransitie en verduurzaming worden onder hun aandacht gebracht.

De
energietransitie
betekent voor burgers
onder meer langdurige
overlast

Betrek bewoners er zo snel mogelijk bij

De energietransitie is een verandering die 'top down' wordt opgelegd aan burgers. Dat hoeft in principe niet erg te zijn, maar het is wel belangrijk dat iets ingrijpends als de energietransitie ook van onderaf gedragen wordt. Dit draagvlak ontstaat alleen als wijkbewoners de transitie als 'van hen' gaan beschouwen, waaruit dan gedeeld eigenaarschap en de wil om er een succes van te maken ontstaan. Wanneer in een wijk een positieve houding bestaat ten aanzien van duurzaamheid en de energietransitie, maakt dat het voor de gemeente veel

>>

In Utrecht wordt 'geplogd': een combinatie van joggen en zwerfafval opruimen

gemakkelijker om de voor de transitie noodzakelijke aanpassingen door te voeren.

Platform31, een kennis- en netwerkorganisatie, benadrukt in het inspiratieboek *'Opgaven verbinden in de wijk'* dat echt luisteren en aandacht hebben voor de leefwereld van bewoners in dit verband cruciaal zijn (Platform31, z.d.). Een mooi en illustratief voorbeeld daarvan uit het boek is de samenwerking tussen gemeente, bewoners en energieleverancier Warmtestad bij de aanleg van een warmtenet in de Groningse Plutolaan. Toen bewoners actief betrokken werden bij de uitvoering van het project kwam naar boven dat zij zich zorgen maakten om de vele auto's die te hard reden en dat zij bovendien van mening waren dat hun straat best wat groener mocht. De gemeente maakte vervolgens, in coöperatie met bewoners, een ontwerp voor de openbare ruimte dat, aldus de gemeente zelf, 'best revolutionair' is. De samenwerking heeft al met al een breed effect gehad in de wijk: er is klimaatbewustzijn gecreëerd en bewoners participeerden in het bedenken van een ontwerp voor hun leefomgeving. Daarmee werd verdergaand inzicht verkregen in de leefwereld van de bewoners en de sociale thema's die voor hen van belang zijn. De systeemwereld kon daar vervolgens op aansluiten.

Zorg voor een sterke samenwerking tussen betrokken actoren

De energietransitie is niet een opgave voor slechts één partij, maar een met veel verschillende actoren. Bij het project in Soest waaraan ik eerder refereerde, zijn bijvoorbeeld de volgende partijen betrokken: de gemeente (primair verantwoordelijk voor de totstandkoming van de energietransitie in Soest), welzijnsinstelling Balans (die veel en goede contacten met bewoners in de wijk onderhoudt), woningcorporatie Portaal (die een groot aantal woningen beheert in de wijk), vrijwilligersorgani-

satie Energie Actief Soest, Schuldhulpmaatschap en het Duurzaam Bouwloket. De energietransitie is een integraal vraagstuk en dan ligt het voor de hand er veel organisaties bij te betrekken. Renovaties van sociale huurwoningen bijvoorbeeld, leveren niet alleen technische, maar ook sociale en economische uitdagingen op. Het is dus belangrijk om de krachten te bundelen en gebruik te maken van elkaars sterke kanten, zodat er zoveel mogelijk slagkracht wordt gecreëerd. Ook is het van belang de relevante actoren zo vroeg mogelijk in het proces te betrekken, zodat er een gedeelde visie is, duidelijkheid over welke rol iedereen heeft en erkenning voor die verschillende rollen.

Kijk zorgvuldig wat er speelt in de wijk en sluit daarbij aan
De energietransitie is een van de grootste veranderingen in onze maatschappij, die ook meerdere decennia zal beslaan. Het is daarom van belang na te denken over de inrichting van het transitieproces. Een van de belangrijkste uitgangspunten hierbij is aansluiten bij wat er al gebeurt in de wijk (Servicepunt Duurzame Energie, 2020). Een wijk heeft vaak al diverse netwerken en sociale structuren waarin activiteiten zich afspelen en bewoners elkaar ontmoeten. Soms is er al activiteit rond het thema klimaat. Sleutelfiguren kunnen behulpzaam zijn bij het blootleggen van een bestaand of het opzetten van een nieuw netwerk: zij weten precies wat er aan de hand is in hun wijk en welke initiatieven en organisaties er al zijn. De wijk goed in beeld hebben kan

het transitieproces versnellen. In de Rotterdamse wijk Bospolder-Tussendijken bijvoorbeeld, start men de energietransitie bij mensen waarvan bekend is dat zij al enthousiast zijn over het thema (Knoop, Slauerhoff, Beekhuizen, & Vrieze, 2019). In Utrecht wordt geestdriftig 'geplogd' (Plogging Utrecht, z.d.): een activiteit waarbij groepen mensen afval rapen combineren met joggen.

Dergelijke activiteiten bieden mensen gelegenheid om met elkaar in gesprek te gaan over het thema duurzaamheid en meer mensen hiervoor te enthousiasmeren. Niet voor niets stelt het Programma Aardgasvrije Wijken dat een intensieve en laagdrempelige bewonersaanpak noodzakelijk is om mensen mee te krijgen in de transitie (PAW, z.d.).

Het belang van sociaal werk

De sociale kanten van de energietransitie zijn even essentieel als de technische aspecten ervan

Schulden-
problematiek,
leefbaarheid, overlast:
hoe daar tussen te
komen met de
energietransitie?

en verdienen minstens zoveel aandacht. Het ene element kan niet zonder het andere: niet alleen de fysieke omgeving moet klaar zijn voor de transitie, ook de sociale omgeving moet die omarmen, willen we de overstap naar nieuwe energiebronnen tot een succes maken. Immers, de energietransitie ‘draait te allen tijde om mensen’, aldus Kristel Lammers, directeur Nationaal Programma Regionale Energie Strategie (Programma Aardgasvrije Wijken, 2021). En juist bij die sociale aspecten hebben sociaal werkers, die in de haarvaten van de samenleving zitten, een belangrijke rol. Paul Vlaar, trekker van het collectief #Krachtproef Energie Opbouwwerk, pleit hier ook voor in het vlammeende betoog waaraan ik hierboven al refereerde. Volgens Vlaar (2019) versterken opbouwwerkers onder andere de kracht van lokale gemeenschappen, brengen ze de krachten van mensen naar boven en werken ze verbindend tussen bewoners en instanties. In Weesp is Versa Welzijn al begonnen door een opbouwwerker energietransitie aan te stellen die gericht aan de slag kan gaan met het thema. Dit laat overigens ook zien dat de arbeidsmarkt voor sociale professionals onder invloed van de energietransitie gaat veranderen.

Dat sociaal werk een belangrijke rol heeft in de energietransitie wordt ook onderschreven door de Beroepsvereniging van Professionals in Sociaal Werk. De BPSW pleit voor een actieve rol daarin van sociaal werk en roept op tot een landelijke taskforce. Daarin zouden verschillende nationale partijen moeten samenwerken aan een integrale wijkaanpak. Het BPSW-pleidooi sluit ook aan bij de onderzoeksagenda van Sociaal Werk Nederland, waarvan het ‘laten doorklinken van de stem van de burger’ één van de pijlers is.

Uiteindelijk is de overstap naar alternatieve energiebronnen een vorm van onderweg zijn en geen doel op zich. De energietransitie leidt immers idealiter ook naar een meer inclusieve samenleving, koppelkansen met andere sociale opgaven, minder ongelijkheid en het verkleinen van onze gezamenlijke ecologische voetafdruk. Sociaal werkers zijn in dat proces een onmisbare schakel. Zij kunnen de stem van kwetsbare burgers laten doorklinken bij het realiseren van al deze mooie ambities. ●

Maarten ter Huurne is onderzoeker bij het Kenniscentrum Sociale Innovatie aan de Hogeschool Utrecht. Zijn onderzoek richt zich op de vraag hoe bewoners van kwetsbare wijken meer eigenaarschap kunnen verkrijgen over de energietransitie. Hiervoor doet hij onderzoek in wijken in de gemeenten Soest en Weesp. In zijn onderzoek brengt hij drie belangrijke pijlers voor praktijkgericht onderzoek samen: onderzoek, onderwijs en praktijk.

Bronnen

- Edelenbos, J., & van Buuren, A. (2019). Aardgasvrij: vliegwiel of meekoppelkansen? *Programma Aardgasvrije Wijken*. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://www.aardgasvrijewijken.nl/documenten/handlerdownloadfiles.ashx?idnv=1476446>
- IPCC, 2018: Summary for Policymakers. In: *Global Warming of 1.5°C. An IPCC Special Report on the impacts of global warming of 1.5°C above pre-industrial levels and related global greenhouse gas emission pathways, in the context of strengthening the global response to the threat of climate change, sustainable development, and efforts to eradicate poverty*. Masson-Delmotte, V. e.a., World Meteorological Organization, Geneva, Switzerland, 32 pp.
- Knoop, A., Slauerhoff, M., Beekhuizen, W., & Vrieze, R. D. E. (2019). *Verkenning (on)bekende netwerken*. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van https://iabr.nl/media/document/original/iabr_atelier_rotterdam_verkenning_on_bekende_netwerken_publicatie.pdf
- Ministerie van Economische Zaken en Klimaat. (2019). *Klimaataankoord*. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://www.klimaataankoord.nl/binaries/klimaataankoord/documenten/publicaties/2019/06/28/klimaataankoord/klimaataankoord.pdf>
- Motivaction. (2019). *Publieksmonitor Klimaat en Energie 2019 Motivaction*. Geraadpleegd van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2020/01/16/publieksmonitor-klimaat-en-energie-2019-motivaction>
- Platform31. (z.d.). *Inspiratiereeks: Opgaven Verbinden in de Wijk*. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://www.platform31.nl/thema-s/energietransitie/verduurzaming-van-kwetsbare-wijken/inspiratiereeks>
- Plogging Utrecht. (z.d.). *Plogging Utrecht | Clean up the city | Sportief en bewust*. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://www.ploggingutrecht.nl/>
- Programma Aardgasvrije Wijken. (2021). Kristel Lammers (NPRES): De energietransitie is een sociale transitie. Geraadpleegd op 23 juni 2021, van <https://aardgasvrijewijken.nl/praktijk/1888376.aspx?t=Kristel-Lammers-NPRES-De-energietransitie-is-een-sociale-transitie>
- Programma Aardgasvrije Wijken. (z.d.). *Participatie en communicatie*. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://aardgasvrijewijken.nl/themas/participatie+en+communicatie2/default.aspx>
- Servicepunt Duurzame Energie. (2020). *De burger en de wijk als uitgangspunt*. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://servicepuntduurzameenergie.nl/2020/01/reint-jan-renes-en-anke-van-hal-vertraag-om-te-kunnen-versnellen>
- Sociaal Cultureel Planbureau. (2021). *Klimaataankpak: toekomstbepalende keuzes voor onze samenleving*. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://www.scp.nl/publicaties/publicaties/2021/06/22/klimaataankpak-toekomstbepalende-keuzes-voor-onze-samenleving>
- TNO. (z.d.). *De sociale aspecten van de energietransitie*. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://www.tno.nl/nl/aandachtsgebieden/energietransitie/roadmaps/systeemtransitie/de-sociale-aspecten-van-de-energietransitie/>
- Vlaar, P. (2019). *Energietransitie: ertegenaan met opbouwwerk*. Geraadpleegd op 21 juni 2021, van <https://krachtproef.org/berichten/energietransitie-ertegenaan-met-opbouwwerk>